

Nema sumnje da je *Metafizika realne sreće* paradoksalan naslov za knjigu koja se prevashodno bavi razaznavanjem zadataka filozofije i koja čak, pri kraju, počinje da opisuje one moje lične planove koji imaju veze sa filozofijom. Paradoksalan je zato što je običan pogled na moje glavne knjige dovoljan da se vidi da je moja filozofija, kao i svaka druga, sačinjena od mnogobrojnih, naizgled veoma neskladnih elemenata, ali da se od drugih izdvaja po aktivnoj funkciji materijala koji se retko povezuju sa srećom, kao što su teorija skupova, teorija snopova skupova u Hejtingovoj (Heyting) algebri, ili teorija velikih beskonačnosti. Ili se pak bavim francuskom, ruskom, kineskom revolucijom, Robespjerom, Lenjinom ili Maom, a sve one i svi oni su obeleženi pečatom Terora. Ili pak govorim o mnogobrojnim pesmama koje pre važe za hermetične nego za prijatne, na primer Malarmeovim (Mallarmé), Pesoinim (Pessoa), pesmama Volasa Stivenisa (Wallace Stevens) ili Paula Celana (Paula Celana). Ili uzimam za primer pravu ljubav, za koju moralisti i mudri ljudi kažu da je dovoljno videti kakve patnje izaziva i koliko je krhka pa da se posumnja u njenu težnju sreći. Ne računajući to što neki od mojih glavnih učitelja, na primer Dekart (Descartes) ili Paskal (Pascal), Hegel ili Kjerkegor (Kierkegaard), teško mogu da prođu, barem na prvo čitanje, kao veseljac. Ne može se videti nikakva veza između svega toga i jednog mirnog života, obilja sitnih svakodnevnih zadovoljstava, zanimljivog posla, odgovarajuće plate, čeličnog zdravlja, srećnog braka, odmora koji dugo ostaju u sećanju, veoma simpatičnih prijatelja, dobro opremljene kuće, udobnog automobila, vernog i umiljatog kućnog ljubimca, ljupke dece koja ne prave probleme i dobri su đaci, ukratko, onoga što se obično i na svim geografskim širinama smatra »srećom«.

Kako bih legitimisao ovaj paradoks, očigledno bih morao da potražim utočište iza učiteljâ koji se obično drže za neupitne, na primer Platona ili Spinoze.

Prvi je, u svojoj *Državi*, od dugog matematičkog obrazovanja i neprekidnog usavršavanja dijalektičke logike načinio neizostavan uslov svakog pristupa istinama. Nakon toga dokazuje da do sreće može da dospe samo onaj koji se, predstavši da se pokorava dominantnim mišljenjima, uzda jedino u istine u kojima njegova misao »ima udela« (Platonov izraz). Pošto dijalektika, kojoj je matematika obavezna preambula, nije ništa drugo do racionalno i logičko kretanje misli, i pošto se to kretanje može nazvati »meta-fizikom« u izvornom značenju te reči (dopire s onu stranu onoga što je svedivo na jednu naučnu fiziku), veza između matematike, logike i sreće u potpunosti je utemeljena sa meta-fizičke tačke gledišta, koja osigurava koherentnost te veze. Ili pak: ako matematika dosledno vodi do dijalektike i dijalektika do sreće, »metafizikom« ćemo nazvati sveukupno promišljanje te doslednosti. A pošto je sreća nepogrešivi znak svakog pristupa istinama, i stoga realni cilj života dostojnog tog imena, može se reći da pređeni put i njegova potpuna refleksija sačinjavaju metafiziku sreće.

Ovaj drugi pak svoju *Etiku* počinje tako što tvrdi da bi, kad ne bi bilo matematike, ljudska životinja zauvek ostala u neznanju, što znači da se ne bi otvorio pristup bilo kakvoj »adekvatnoj ideji« (to je Spinozin rečnik). No, imanentni udeo ljudskog intelekta u adekvatnoj ideji može da se ostvari u skladu sa dva režima, koje Spinoza naziva »drugom vrstom« i »trećom vrstom« saznanja. Druga vrsta stupa strmom stazom dokazivanja, koja zahteva logiku, dok treća vrsta postupa pomoću »intelektualne intuicije«, koja je nešto kao koncentrisanje svih etapa nekog rasuđivanja u jednoj tački, neposredno shvatanje u samom Bogu, što će reći u Celini, istine koja se inače može dedukovati. Spinoza naziva »vrlinom« (Platon bi bez sumnje rekao »pravda«) stanje ljudskog subjekta koji dospeva do dovršene spoznaje neke adekvatne ideje, zato što je mogao da joj pristupi pomoću treće vrste saznanja. Konačno, sreća (Spinoza upotrebljava latinsku reč »beatitu-

do«, koja je snažnija) nije ništa drugo do usavršavanje istinitog mišljenja, što će reći vrlina: »Blaženstvo nije nagrada vrlini, nego je sama vrlina.« Drugačije rečeno, sreća je afekt Istinitog, koje ne bi postojalo bez matematike i ne bi se moglo koncentrisati u jednu intuiciju da najpre nije bilo dokazano. Još jednom, matematika i logika, zajedno sa intelektualnom intuicijom, sačinjavaju ono što se savršeno ispravno može nazvati metafizikom sreće.

Sve u svemu, svaka filozofija, čak i ako, i naročito ako je podupiru složena naučna znanja, inovativna umetnička dela, revolucionarne politike, snažne ljubavi, jeste metafizika sreće, ili pak ne vredi ni trenutka napora. Jer zašto mišljenju i životu nametati strahovita iskušenja u vidu dokazivanja, opšte logike mišljenja, sposobnosti shvatanja formalizama, pažljivog čitanja skorije objavljenih pesama, rizičnog uplitanja u masovne manifestacije, ljubavi bez jemstva, ako ne zato što je sve to neophodno da konačno postoji pravi život, onaj o kojem Rembo (Rimbaud) kaže da je odsutan i koji je, kako držimo mi filozofi, mrzak svim formama skepticizma, cinizma i relativizma i jalove ironije ne-budala, te zato što odsutan nikada ne može biti u potpunosti, taj pravi život? Ovo što sledi iznosi moju vlastitu verziju te izvesnosti, i to činim u četiri koraka.

Najpre pristupam jednom opštem određenju onoga što danas može da bude interes filozofije, ako ona uopšte zna da odgovori na ono što nalaže epoha. Drugačije rečeno, rasvetljava razloge iz kojih neki ljudski subjekt može (zapravo mora, ali to je druga priča) da u sebi pothranjuje jednu osobenu želju, koju jednostavno nazivam željom za filozofijom. Kroz analizu savremenih prinuda pokazujem da je filozofija danas u defanzivi, i da zbog toga postoji dodatni razlog da se podrži želja za njom. Radeći to, skiciram razloge iz kojih je ta podrška u vezi sa mogućnošću realne sreće.

U drugom koraku, u nameri da rasvetlim šta nas obrazuje u smeru takve sreće i njene povezanosti sa željom za filozofijom, govorim o antifilozofiji, koju ilustruje čitava plejada sjajnih pisaca kao što su Paskal, Ruso (Rousseau), Kjerkegor (Kierkegaard), Niče (Nietzsche), Vitgenštajn (Witt-

genstein), Lakan (Lacan). Moja teza je da su nam ti antifilozofi, mada su uglavnom skeptični u pogledu mogućnosti da se istovremeno bude i u istinitom i u sreći i skloni ideji velike vrednosti žrtvovanja, čak i beskorisnog, ipak neophodni da se naš klasicizam ne bi pretvorio u akademizam, koji je glavni neprijatelj filozofije, a stoga i sreće: afekt po kojem se akademski diskurs nepogrešivo prepoznaje jeste, naime, dosada. A ti nas veliki antifilozofi poučavaju da se sve što ima istinsku vrednost zadobija ne obavljanjem uobičajenih poslova i usvajanjem dominantnih ideja, već učinkom, egzistencijalno dokazanim, prekida sa načinom života sveta.

U trećem poglavlju hvatam se u koštac sa pitanjem koje moderni čovek, baš kao i ubeđeni marksista, uvek upućuje filozofu: »Čemu ti služiš, sa tim tvojim apstraktnim raciocinacijama? Ne treba da, sedeći u svojoj sobi, tumačiš svet, već treba da ga promeniš.« Stoga se pitam šta znači »promeniti svet« i, pod pretpostavkom da se to može, šta je za to potrebno. Ova analiza ustanovljava da postoji subjektivna veza između postojanja odgovora na pitanje »kako promeniti svet?« i realne sreće. Ta je veza uspostavljena pomoću isticanja dubinskog značenje reči »svet«, »promeniti« i »kako«, što je poduhvat koji u prolazu dokazuje da u razmatranom pitanju nema ničega što filozofa može pomesti ili učiniti beskorisnim, baš naprotiv.

Četvrti i poslednji korak je nešto subjektivniji. Reč je o tome da se navede lokalni primer strategija i afekata filozofije: etapa mog filozofskog pisanja-mišljenja koja je u toku. Rekapituliram – ne gubeći iz vida vezu između istine i sreće – etape koje prethode mom radu, između *Teorije subjekta* (*Théorie du sujet*) (1982) i *Logika svetova* (*Logiques des mondes*) (2006), preko *Bitka i događaja* (*L'être et l'événement*) (1988), i postavljanje na mesto temeljnih kategorija kakve su bivanje-višestrukim, događaj, istine i subjekt. Zatim ukazujem na odložene probleme, na jedinstven način povezane sa pitanjem »subjekta istine« shvaćenog u imanentnosti njegovog čina, i, dakle, u onome što, u neku ruku »iznutra«, konstituiše njegovu jedinstvenu sreću. Ne prikrivajući krajnju težinu onoga što će biti srce nove knjige, naslovljene *Imanentnost*

istina (L'Immanence des vérités), objavljujem kojim ću tragom ići, a to je u suštini trag nove dijalektike između konačnog i beskonačnog. Sreća se tu može definisati kao *afirmativno iskustvo obustavljanja konačnosti*.

U ovoj kratkoj knjižici reč je o tome da se raščisti put kako bi strateg u filozofiji mogao svakome da kaže: »Evo čime ću te ubediti da mišljenje protiv mnjenjâ i u službi nekoliko istina, ne bivajući ni izdaleka nezahvalna i uzaludna rabota kakvom ga zamišljaš, jeste najkraći put prema pravom životu, koji se, kada postoji, ističe neuporedivom srećom.«

Filozofija i želja za filozofijom

Kao što mnogi čitaoci znaju, Rembo koristi jedan neobičan izraz: »logične pobune« – Ransijer (Rancière) i njegovi prijatelji dali su ovaj naslov lepom časopisu koji su osnovali. Filozofija je nešto poput toga: logična pobuna. Ona je kombinacija jedne želje za revolucijom – budući da realna sreća zahteva da se ustane protiv sveta ovakvog kakav je i diktature uvreženih mišljenja – i jednog zahteva za racionalnošću – budući da pobuda za pobunom ne može sama za sebe da ostvari ciljeve koje sebi postavlja.

Filozofska želja je dakle – na krajnje uopšten način – želja za revolucijom u mišljenju, kako kolektivnom tako i ličnom, i to u pogledu realne sreće razlučene od privida sreće kakav je zadovoljenje. Istinska filozofija nije apstraktna rabota. Oduvek, još od Platona, ona ustaje protiv nepravde u svetu. Ustaje protiv žalosnog stanja u kojem se nalaze svet i ljudski život. Ali sve to čini kroz kretanje koje uvek štiti prava argumentacije i koje, konačno, predlaže novu logiku u istom onom kretanju kojim oslobađa realno sreće od njenog privida.

Malarme nam predlaže sledeći aforizam: »Svaka Misao odašilje bacanje kocke.« Čini mi se da ovaj zagonetni obrazac podjednako označava i filozofiju. Temeljna želja za filozofijom jeste da se promišlja i ostvaruje univerzalno, između ostalih stvari, zato što sreća koja nije univerzalna, koja isključuje mogućnost da se deli sa bilo kojom drugom ljudskom životinjom kadrom da postane njen subjekt, nije realna sreća. Ali ta želja nije rezultat neke nužnosti. Ona postoji u kretanju koje je uvek opklada, rizična upletenost. Udeo slučaja u toj upletenosti mišljenja ostaje neizbrisiv.

Na taj način iz poezije izvlačimo ideju da postoje četiri temeljne dimenzije želje kojom se odlikuje filozofija, naročito kao ono što je usmereno prema univerzalnosti sreće: dimenzija pobune, dimenzija logike, dimenzija univerzalnosti i dimenzija rizika.

A zar to nije opšti obrazac jedne želje za revolucijom? Revolucionarno želi da narod ustane; da to uradi na učinkovit i racionalan način, a ne u varvarstvu i gnevu; da njegov ustanak ima međunarodnu, univerzalnu vrednost, a ne da bude zatvoren u nacionalni, rasni ili verski identitet; i najzad, revolucionarno podrazumeva rizik, slučaj, povoljnu okolnost, koja često dolazi samo jednom. Pobuna, logika, univerzalnost, rizik: to su komponente želje za revolucijom, to su komponente želje za filozofijom.

No, ja mislim da savremeni svet, naš svet, koji se ponekad naziva »zapadnim« svetom, vrši snažan negativni pritisak na sve četiri dimenzije takve želje.

Pre svega, naš svet je svet koji je delom neprikladan za pobunu ili joj se ne može prilagoditi, ne zato što nje u njemu nema, već zato što on poučava ili nastoji da pouči da je, u svojoj ostvorenoj formi, on već sada slobodan svet, ili svet čija je sloboda organizatorska vrednost, ili pak svet takav da nema mesta da se želi neki bolji (u radikalnom smislu) ili da se boljem nada. Dakle, taj svet izjavljuje da je, uz neke nesavršenosti (koje ćemo se truditi da ispravimo), dospelo do praga svog unutrašnjeg, intimnog oslobođenja. I da je, sve u svemu, kad je reč o sreći, on onaj od koga možemo očekivati najbolje predloge i najbolja jemstva. Ali, pošto u isto vreme taj svet standardizuje i komercijalizuje uloge te slobode, sloboda koju on predlaže jeste sloboda zatočenica onoga čemu je namenjena u mreži prometa robe. Tako da u osnovi nije prikladna ni za ideju pobune u cilju oslobađanja (drevna, antička tema samog značenja svake pobune), pošto na određeni način slobodu predlaže sam taj svet, niti za ono što bi se moglo nazvati slobodnom upotrebom te slobode, pošto je sloboda kodirana ili prekodirana u beskonačnom prelivanju trgovinske proizvodnje i u onome što na osnovu nje zasniva monetarnu apstrakciju.

Eto zašto taj svet ima, u pogledu pobuna ili mogućnosti pobune, sklonost koja bi se mogla nazvati podmuklom tlačiteljskom sklonošću. Po čemu je njegov predlog u vezi sa srećom već sumnjiv jer miriše na latentnu korupciju.

Drugo, taj svet je neprikladan za logiku, i to uglavnom zato što je potčinjen nelogičkoj dimenziji komunikacije. Komunikacija i njena materijalna organizacija prenose slike, iskaze, reči i komentare, čiji je podrazumevani princip nekoherentnost. Komunikacija, onakva kakvom je uspostavlja vladavina njenog prometa, iz dana u dan razgrađuje svaku vezu i svaki princip, u nekoj vrsti naporednosti koja se ne može podrazumevati i odvojena je od svih elemenata koje prenosi. Može se reći i da nam komunikacija predlaže trenutni spektakl bez pamćenja, i da, sa tog stanovišta, u najsuštin-skijem smislu razgrađuje upravo logiku vremena.

Eto zašto ćemo tvrditi da je naš svet onaj koji vrši snažan pritisak na mišljenje u njegovom principu konzistentnosti, i da, na neki način, radije predlaže mišljenju neku vrstu imaginarnih raspršenosti. No, može se pokazati – uradićemo to, ali svi to zapravo znaju – da realna sreća spada u područje koncentracije, intenzifikacije, i ne može da toleriše ono što je Mallarmé zvao »ovim domajama talasa u čemu se rastura svaka stvarnost«. Treće, ovaj svet je neprikladan i za univerzalno, i to iz dva korelativna razloga. Pre svega, istinska materijalna forma njegove univerzalnosti je monetarna apstrakcija ili opšti ekvivalent. U novcu prebiva jedini istinski znak svega što univerzalno kruži i razmenjuje se. Zatim, zato što je, kao što znamo, taj svet u isto vreme specijalizovani i fragmentarni svet, organizovan u opštoj logici proizvodnih specijalizacija i u enciklopediji znanja takvoj da se samo jedan njen sićušni fragment može kontrolisati. Predlažući nam jednu istovremeno apstraktnu i monetarnu formu univerzalnog, i zakopavajući pod tu formu jednu specijalizovanu i fragmentarnu realnost, taj svet vrši snažan pritisak na samu temu univerzalnog, u smislu u kojem ga razume filozofija. Dovoljno je reći da je »njegova« sreća rezervisana za definisane grupe i konkurentne pojedince, koji neće propustiti da ga kao nasleđenu povlasticu brane od masa onih koji od njega nemaju nikakve koristi.

I najzad, taj svet je neprikladan za opkladu, za rizičnu odluku, zato što je to svet u kojem više niko nema načina da prepusti svoj život slučaju. Takav kakav jeste, taj svet je svet u kojem vlada nužnost proračunavanja bezbednosti. U tom pogledu ništa nije neobičnije od činjenice da je obrazovanje, na primer, organizovano tako da na sve viši nivo podiže nužnost sopstvenog uklapanja u proračun profesionalne bezbednosti i podešavanja prema stanju stvari na tržištu rada. I da se tako, na određeni način, veoma rano uči da se figura rizične odluke mora opozvati i obustaviti u korist sve ranijeg proračunavanja bezbednosti koje se, povrh toga, u realnom pokazuje kao neizvesno. Naš svet prepušta život brižljivom i obaveznom proračunavanju te sumnjive bezbednosti i uređuje uzastopne sekvence života u skladu sa tim proračunavanjem. No, ko ne zna da se realna sreća ne može proračunati?

Stoga ću reći da filozofska želja za revolucijom života, ako je pojmimo kao to čvorište pobune, logike, univerzalnosti i opklade, u savremenom svetu nailazi na četiri glavne prepreke, četiri obavezna pritiska: vladavina robe, vladavina komunikacije, monetarna univerzalnost i proizvodna i tehnička specijalizacija, a sve je to subjektivno povezano proračunavanjem lične bezbednosti. Cilj tih prepreka je da se nezaobilazna ideja pravog života, sreće, svede na privid u formi potrošačkog zadovoljenja.

Kako se filozofija nosi sa tim izazovom? Može li da se nosi s njim? Da li je kadra za to?

Da bismo skicirali odgovor, hajde da radikalno pojednostavimo položaj filozofije u svetu. Tada ćemo razlučiti tri glavne struje.

Prvo, imamo fenomenološku i hermeneutičku struju, struju koja potiče iz nemačkog romantizma i u kojoj su glavna savremena imena, u širokom smislu reči, Hajdeger (Heidegger) i Gadamer. Drugo, imamo analitičku struju, čiji je izvor bečki krug sa Vitgenštajnom i Karnapom (Carnap) na čelu, struju koja danas vlada celom engleskom i američkom univerzitetskom filozofijom. Treće, imamo postmodernu struju koja pozajmljuje od ove druge dve i koja je bez sumnje bila najaktivnija u Francuskoj, ukoliko sa njom povežemo